

УДК 378.14

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ

О.І. Хмельницька

У статті розглядаються методологічні підходи щодо формування професійної культури студента магістратури: системний, культурологічний, аксіологічний, компетентнісний. Вказані підходи створюють єдиний методологічний комплекс, що використовується для дослідження формування професійної культури студента магістратури.

Ключові слова: професійна культура, студент, магістратура, системний підхід, культурологічний підхід, аксіологічний підхід, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. В умовах реформування системи вищої освіти йде перехід до нової освітньої парадигми, пріоритетами якої є інтереси особистості. Перетворення, що здійснюються, визначають сутнісні зміни у цілях, завданнях, структурі та змісті підготовки студентів магістратури. Все це передбачає перспективу ефективного професійного розвитку особистості, ставить завдання формування фахівця з високим рівнем професійної культури, креативності, інноваційним характером мислення і системним підходом до аналізу складних виробничих ситуацій та конкурентоспроможного у сучасних економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування професійної культури студента магістратури являє собою складний процес, осмислення якого має здійснюватися на основі аналізу практики освіти, робіт з теорії навчання, виховання та розвитку особистості.

Аналіз наукових, аналітико-інформаційних джерел, педагогічного досвіду показав, що дослідженню окремих аспектів підготовки магістрів приділялася значна увага, зокрема:

зміст неперервної освіти, принципи наступності та послідовності, структура системи вищої освіти, основні положення магістерської підготовки, особливості професійної культури, сучасні форми та

методи навчання тощо розкрито у працях В. Андрущенко, В. Береки, В. Кременя, Н. Ничкало, В. Поліщук та ін.;

дослідженнями з питань організації фахової і професійної підготовки магістрів займаються В. Осадчий, О. Єременко, В. Берека, С. Вітвицька, Т. Бодрова, Н. Батечко, П. Лузан, І. Бабин, В. Ликова, В. Бондар.

Багатоаспектність процесу формування професійної культури студента магістратури потребує інтегративного дослідження на підставі комплексу підходів, що доповнюють один одного. У зв'язку з цим здійснення цілісного аналізу процесу формування професійної культури стає можливим при використанні сукупності методологічних підходів: системного, культурологічного, аксіологічного та компетентнісного.

Мета статті – розглянути та надати обґрунтування методологічним підходам щодо формування професійної культури студентів магістратури.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Аналіз сутності професійної культури майбутніх фахівців стає можливим на основі аналізу поняття «методологія» і «підхід».

Методологія виступає як «вчення про загальні способи пізнання процесів і явищ, організації та управління ними [6, с. 226]. При проведенні дослідження в якості методологічного прийому використовується поняття «підхід», яке являє собою «історично сформовану систему пануючих на даному етапі розвитку науки логічних прийомів, нормативів і принципів вирішення науково-теоретичних проблем» [1, с. 340].

Методологія у вивченні проблем підготовки фахівця виступає на декількох рівнях: філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому (педагогічному).

Дослідник В. Краєвський вказує на методологію педагогіки як на «систему знань, а також систему діяльності з отримання таких знань та методологічного забезпечення спеціально-наукових педагогічних досліджень» [13].

З урахуванням мети нашої роботи особливе значення, на наш погляд, набуває аналіз процесу формування професійної культури студентів у магістратурі з позицій системного підходу.

Системний підхід як один із фундаментальних напрямів наукового дослідження розглядається у працях П.Анохіна, В.Афанасьєва, І.Блауберга, В.Садовського, П.Щедровицького, Е. Юдіна та ін.

За визначенням С. Гончаренка, системний підхід застосовують для розроблення складних комплексних довгострокових програм з розв'язання найважливіших освітньо-виховних проблем, оскільки вибір у процесі прийняття рішень треба робити в умовах невизначеності [9, с. 305]. Саме до таких, безперечно, належить і проблема створення системи формування професійної культури студентів у процесі магістерської підготовки.

Можливості реалізації системного підходу стосовно до педагогічних досліджень розглядаються в роботах В. Беспалько, Н. Кузьміної, Б. Гершунського, Ю. Конаржевського, В. Белікова та ін.

Системний підхід дає можливість описати педагогічний інструментарій, визначити весь складний комплекс факторів, що впливають на ефективність пізнання та оволодіння професійною культурою, і зрозуміти механізм взаємодії цих факторів.

У дослідженні розглядаємо системний підхід як теоретико-методологічну стратегію формування професійної культури, яка може ефективно здійснюватися тільки в межах спеціально розробленої педагогічної системи.

Сучасна педагогічна система повинна бути відкритою, динамічною, не хаотичною, інваріантною та орієнтованою. При своїй незмінності вона повинна вдосконалюватися і розвиватися за висхідною спіраллю [8].

Одними з основних понять системного підходу є «система» і «структура».

Під системою (від гр. Σύστημα – утворення, складання) розуміють: сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним та з середовищем, створюючи цілісність, єдність [17, с. 8].

У визначенні структури більшість дослідників виходить з розуміння її як певної впорядкованості, організації зв'язків і відносин між елементами системи. Ми будемо використовувати визначення ієрархічної структури як сукупності взаємозв'язків і відносин між елементами системи [3, с. 131].

У нашому дослідженні процес формування професійної культури студента магістратури за допомогою навчально-пізнавальної діяльності є системою, яка має певну структуру. Структура системи формування професійної культури є спеціальним чином організована сукупність

компонентів та зв'язків, що забезпечують реалізацію загальної мети системи – досягнення майбутнім фахівцем певного рівня професійної культури та готовності до її затребуваності в адекватних умовах професійної діяльності.

Значення системного підходу полягає в тому, що він дозволяє: розглянути процес формування педагогічної культури як цілісну систему; виділити системоутворюючий чинник формування педагогічної культури, тобто мету і результат; сконструювати систему формування професійної культури, виявити складові її компоненти, розкрити діалектику їх взаємозв'язку; розкрити обумовлені компонентами, внутрішні зв'язки, а також основні умови існування даної системи.

Нова освітня парадигма вищої професійної освіти орієнтована на інтереси особистості, на становлення ерудиції фахівця, його професійної компетентності, творчого початку і загальної культури: всього того, що так чи інакше сприяє формуванню професійної культури майбутнього фахівця. Це дає підстави для використання у нашому дослідженні культурологічного підходу.

Обґрунтування засад культурологічного підходу в освіті представлені в роботах С. Вітвицької, В. Андрєєва, Г. Ващенко, І. Зязюна, Н. Крилової, О. Сухомлинської, Ю. Афанасьєвої, Є. Бистрицького, Б. Єрасова, А. Капської, О. Олійник та ін.

О. Олійник культурологічний підхід характеризує як сукупність теоретико-методологічних положень і організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов для засвоєння професійних цінностей і технологій, що забезпечить креативний прояв особистості у професійній діяльності [14].

Реалізація культурологічного підходу до формування професійної культури у магістратурі має на меті, що кожен студент, будучи суб'єктом пізнавального процесу, визначає для себе найбільш прийнятні концепції і теорії, які згодом стають фундаментом його особистого професійного становлення і технології професійної діяльності, а також визначають рівень загальної та професійної культури майбутнього фахівця.

У контексті організації навчального процесу у магістратурі культурологічний підхід забезпечує формування і розвиток професійної культури майбутнього фахівця, створює умови для освоєння і

трансляції культурних універсалій, включення духовно-моральних критеріїв в систему професійно-орієнтованих технологій.

Таким чином, культурологічний підхід змінює уявлення про цінності освіти, сприяє культурологізації педагогічної взаємодії суб'єктів та педагогічного процесу загалом та є одним з визначальних факторів щодо становлення фахівця як висококультурного і освіченого.

Адаптація індивіда до мінливих вимог стає можливою тільки на основі динаміки самої людини, формування у нього високих ціннісних установок і особистісних якостей, в цілому розвитку його особистості. Нове тисячоліття стало своєрідним переломним моментом для людства, були втрачені багато духовних і моральних цінностей, орієнтирів та установок, які протягом не одного століття обумовлювали гармонізацію життя і діяльності людей, всю систему взаємин людини зі світом [15].

Одною з важливих умов встановлення гармонії загального, в якості якого виступають вимоги суспільства до професійної культури фахівця, і одиничного, особистісного, що відображається в прагненнях, інтересах індивіда, є орієнтація вищої освіти на формування ціннісного ставлення студента магістратури до професійної культури.

У світлі цього проблема аксіологічного підходу в педагогіці стала актуальним предметом дослідження цілого ряду науковців, зокрема, Н. Асташової, І. Беха, О. Вишневського, І. Зязюна, П. Ігнатенка, В. Кузнецової, В. Лутая, В. Сластьоніна, В. Струманського, О. Сухомлинської.

Як зазначають В. Сластенін і Г. Чижаківа, однією з відмінних рис аксіологізації світового освітнього простору є установка на формування ціннісного ставлення до себе, до оточуючих людей, до навчання, до власної професійної діяльності, до навколишнього світу в процесі безперервної освіти людини [16, с. 76].

Розглянемо ключові поняття аксіологічного підходу «цінність» та «ціннісні орієнтації».

Реалізація аксіологічного підходу у процесі навчання в магістратурі передбачає у виховно-освітньому процесі вузу створення умов, що забезпечують освоєння тих життєвих і професійних цінностей, які визначають формування професійної культури майбутнього фахівця.

Існують різні класифікації цінностей. С.Ф. Анісімов виділяє абсолютні цінності (життя, здоров'я, знання, прогрес, справедливість, гуманність); антицінності (невігластво, хвороба, голод, містика тощо); релятивні (політичні, ідеологічні, релігійні, моральні, класові, групові і

таке інше) [2]. М.С. Каган вважає, що «світогляд є не що інше, як система цінностей» [11, с. 41].

На наш погляд, такими цінностями і основою професійної культури майбутнього фахівця є гуманістичні цінності: визнання людини вищою абсолютною цінністю, розуміння цінності свободи, умов її реалізації, значення, як для розвитку суспільства, так і для життя людини, розкриття творчого потенціалу особистості з метою забезпечення його суб'єктивної потреби у творчій самореалізації та саморозвитку, духовно-моральні орієнтації, почуття особистої і соціальної відповідальності тощо.

Поняття цінності нерозривно пов'язане з поняттям «ціннісна орієнтація». Будучи філософським, соціальним, психологічним та педагогічним феноменом ціннісні орієнтації займають істотне місце у формуванні професійної культури студента магістратури.

Ціннісні орієнтації як складова частина світогляду особистості забезпечують їй високий рівень адаптації до сучасних умов [4, с. 79].

У трактуванні В.А. Ядова ціннісні орієнтації багатокомпонентна і багаторівнева структура. Вона включає в себе когнітивний (змістовий) компонент, що відображає соціальний досвід особистості; емоційний компонент, що характеризується наявністю ставлення особистості до цінностей і розкриває зміст цього відношення; поведінковий компонент, що містить плани дій щодо конкретної ситуації [18].

У процесі входження особистості у професію у неї формуються професійно-ціннісні орієнтації – суб'єктивне, індивідуальне відображення в психіці і свідомості фахівця соціальних цінностей професії, система відносин особистості до особливостей професії та професійної культури, що відображає зміст професійної діяльності, її цілі і засоби, і регулює поведінку особистості в певній сфері діяльності.

Таким чином, аксіологічний підхід у вирішенні проблеми становлення професійної культури студентів магістратури в умовах мінливого соціуму розглядається нами як забезпечення можливостей для пошуку ціннісно-сислової основи професійної діяльності, як обґрунтування цінностей і принципів, які будуть визначати цілі і зміст навчального процесу в магістратурі в мінливих соціокультурних умовах.

Останнім часом щораз більше вчених у своїх дослідженнях, пов'язаних з проблемою формування професійної культури в умовах навчання у магістратурі, як теоретико-методологічну основу

використовують компетентнісний підхід. Це є виправданим, оскільки саме компетентність є важливішим показником професійної культури, готовності людини до здійснення тієї чи іншої діяльності.

Питання застосування компетентнісного підходу ґрунтовно розглянуто в роботах Н. Бібік, В. Байденка, В. Вербицького, С. Вітвицької, Г. Ващенко, Е. Зеєра, І. Зимньої, О. Овчарук, А. Хуторського та ін.

У нашому дослідженні компетентнісний підхід розглядаємо як єдину систему визначення цілей, відбору змісту, організаційного і технологічного забезпечення процесу підготовки студента магістратури на основі визначення певних компетенцій, що гарантує високий рівень професійної культури і результативність діяльності.

С. Вітвицька розглядає компетентнісний підхід через сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності відносно певних процесів і явищ, необхідних щоб якісно та продуктивно діяти відносно них [7, с. 168]. Іншими словами компетентнісний підхід орієнтує систему освіти не тільки на накоплення знань в процесі навчання, а й на вміння використовувати отримані знання, впроваджувати їх у професійну діяльність.

Поряд із цим вживаються терміни «компетентність», «компетенція», що, незважаючи на структурну схожість, все ж не є тотожними.

В. Байденко та ін. визначають компетенцію як динамічну комбінацію характеристик (що відносяться до знань і їх застосування, умінь, навичок, здібностей, цінностей і особистих якостей), що висвітлює результати навчання за освітньою програмою, тобто що необхідно випускнику ВНЗ для ефективної професійної діяльності, соціальної активності і особистого розвитку, які він повинен засвоїти і продемонструвати.

В. Байденко та ін. вважають, що компетенції (від лат. *competere* - зустрічати) виступають як:

- характеристика здібностей особистості реалізувати свої пізнання і досвід в успішній діяльності з високим ступенем саморегулювання, самооцінки, швидкої, гнучкої й адаптивної реакції на динаміку обставин і середовища;
- одна з відмітних особливостей кваліфікацій (ступенів, рівнів);
- відповідність кваліфікаційним вимогам з урахуванням регіональних потреб і запитів на ринку праці;

- уміння виконувати особливі види діяльності і робіт у залежності від поставлених завдань, проблемних ситуацій та ін. Розвиток компетенцій є ціллю освітніх програм. Компетенції формуються у різних курсових одиницях і оцінюються на різних етапах [5].

При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і ставлень, що дає змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення стандартів у професійній галузі або певній діяльності [12, с 8-9]. Таке визначення досить повно відповідає специфіці підготовки в умовах сучасного вищого навчального закладу.

Компетентнісний підхід в рамках формування професійної культури майбутніх фахівців визначається наступним:

- способом якісної підготовки фахівця, який передбачає, що результат освіти це не просто комбінація готових відомостей, а засвоєння способів діяльності, необхідних для вирішення конкретних практичних завдань.

- спрямованістю на формування суб'єктності професійної культури, як результату виявлення сенсів та співвіднесення власної професійної діяльності з нормами культури [10].

Результатом формування професійної культури студента в умовах магістерської підготовки з позицій компетентнісного підходу є отримання компетентності щодо майбутньої професійної діяльності (відповідних знань, розумінь, умінь, цінностей, інших особистих якостей), яку набула та здатна продемонструвати особа після завершення навчання в межах певної спеціальності.

Висновки дослідження і перспективи подальших досліджень.

У ході дослідження проблеми формування професійної культури студентів магістратури здійснено визначення і обґрунтування теоретико-методологічних підходів та встановлено наступне:

- системний підхід дозволяє не тільки розкрити сутність, властивості, структуру та зміст системи формування професійної культури студента у магістратурі, а й виявити взаємозв'язок між компонентами системи підготовки студентів до професійної діяльності в цілому;

- культурологічний підхід дозволяє розглядати процес формування професійної культури студентів магістратури як оволодіння загальною і професійною культурою;

аксіологічний підхід забезпечує розгляд освітніх цінностей з позицій самоцінності людини на основі визнання цінності самої освіти для професійного розвитку та професійної культури;

- компетентнісний підхід дозволяє розглянути, процес формування професійної культури як процес отримання способів діяльності для придбання особистісно та професійно-значущих компетенцій.

У сучасних дослідженнях широко представлений компетентнісний підхід, що потребує теоретичного аналізу у рамках досліджуваної проблеми.

Література

1. Алексеев, П. В. Теория познания и диалектика / П. В. Алексеев, А.В. Панин. - М.: Высш. шк., 1991. - 383 с.
2. Анисимов, С.Ф. Духовные ценности : производство и потребление / С.Ф.Анисимов. - М., Мысль, 1988. - 253 с.
3. Афанасьев, В.Г. Общество: системность, познание и управление / В.Г.Афанасьев. - М.: Политиздат, 1981. - 432 с.
4. Беликов В.А. Философия образования личности: Деятельностный аспект: монография / В.А. Беликов. - М.: Владос, 2004. - 357 с.
5. Болонский процесс (на основе опыта мониторингового исследования) : глосса-рий / [авт.-сост. : В. И. Байденко, О. Л. Ворожейкина, Е.Н.Карачарова и др.] ; под науч. ред. д-ра пед. наук, проф. В. И. Байденко и д-ра техн. наук, проф. Н. А. Селез-невой. – М. : Исслед. центр проблем качества подготовки спец., 2009. – 148 с.
6. Большой словарь иноязычных слов: 35 тыс. слов /составитель А.Н. Булыко. - М.: Мартин, 2004. --704 с.
7. Вітвицька С. С. Педагогічна підготовка магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методологічний аспект : [монографія] / С. С. Вітвицька. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 434 с.
8. Володько В. Педагогічна система навчання: теорія, практика, перспективи. Навч. посіб. для викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів освіти / В. Володько. -К.: Пед.преса, 2000.-148с.
9. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
10. Елагина Л. В. Формирование культуры профессиональной деятельности будущего специалиста на основе компетентностного подхода : методология, теория, практика : диссертация ... доктора педагогических наук : 13.00.08 / Елагина Людмила Васильевна; [Место защиты: Юж.-Ур. гос. ун-т]-Челябинск, 2009.- 464 с
11. Каган М.С. Философская теория ценности / М.С. Каган. - СПб.: ТОО ТК «Петрополис», 1997. - 205 с.

12. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
13. Краевский, В. В. Качество подготовки и методологическая культура педагога / В.В. Краевский // Магистр. – 1991. – № 1. – С. 4-16.
14. Олійник О. В. Культурологічний підхід як наукова основа розвитку теорії та практики педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-6.pdf>.
15. Серебрякова Т. А. Ретроспективный взгляд на проблему ценностей и их роль в развитии современной личности / Т.А. Серебрякова // Наука и школа. 2006. - №3. -С. 50–54.
16. Слостенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Слостенин, Г.И. Чижикова. - М.: Издательский центр Академия, 2003. - 192 с.
17. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підручник для науковця [Текст] / Ю.П.Сурмін. – К. : Навч.-метод. центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с.
18. Ядов В.А. Социальная идентичность личности / В.А. Ядов. - М.: Высш. шк., 1994. - 428 с.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ МАГИСТРАТУРЫ

Е.И. Хмельницкая

В статье рассматриваются методологические подходы к формированию профессиональной культуры студента магистратуры: системный, культурологический, аксиологический, компетентностный. Указанные подходы создают единый методологический комплекс, который используется для исследования формирования профессиональной культуры студента магистратуры.

Ключевые слова: профессиональная культура, студент, магистратура, системный подход, культурологический подход, аксиологический подход, компетентностный подход.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE SHAPING OF THE PROFESSIONAL CULTURE OF GRADUATE STUDENTS

O. Khmelnytska

This article focuses on the methodological approaches to the shaping of the professional culture of graduate students. They are systematic, cultural, axiological,

competence-based. These approaches provide a single methodological system used to study the shaping of the professional culture of graduate students.

Keywords: *professional culture, student, MA course, systematic approach, cultural approach, axiological approach, competence-based approach.*

Хмельницька Олена Іванівна – заступник завідувача магістратури державного управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: khmelni.elena@yandex.ru.

Khmel'nytska Olena Ivanivna – Assistant Manager of the State Administration Master Course of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: khmelni.elena@yandex.ru.

УДК 373.1:63:004

ОСВОЄННЯ ДУХОВНО-ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Б.В. Чернявський

У статті розглянуто освоєння духовно-естетичних цінностей у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів-художників. Запропоновано способи впливу на емоційно-чуттєву сферу особистості за допомогою використання комп'ютерних технологій навчання. Зосереджено увагу на залучення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до активних розумових операцій, збагачування свідомості новими знаннями, уявленнями і поняттями.

Ключові слова: *духовно-естетичні цінності, процес професійної підготовки, майбутні учителі образотворчого мистецтва, комп'ютерні технології навчання.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Комп'ютерні технології навчання мають значний виховний потенціал у професійній підготовці майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Цей